

Το ζήτημα της ιθαγένειας στα χρόνια της Ανεξαρτησίας

Του Τάκη Κατσιμάρδου

Ελληνες είναι οι αυτόχθονες και οι πιστεύοντες στον Χριστό...

Δεν είναι περίεργο ότι το ζήτημα της ιθαγένειας έρχεται και ξανάρχεται, κάνοντας διάφορους (πολιτικούς) κύκλους.

Είναι πολύ πρόσφατη η διαμάχη και οι αντιθέσεις για τον «νόμο Ραγκούση» (ν. 3838). Παρόμοιες αντιπαραθέσεις αναμένονται και τώρα, με την κυβερνητική εξαγγελία για επικείμενη αναθεώρησή του. Καθώς το ζήτημα, που συμπλέκεται πλέον στενά με το μεταναστευτικό πρόβλημα, διανθίζεται και με τρέχουσες ιδεολογικο-πολιτικές συγκρούσεις.

Ευκαιρία, λοιπόν, για μια βουτιά στο ιστορικό παρελθόν. Ποιος είναι Έλληνας, καθώς αναδύεται το νεοελληνικό κράτος; Ποιον θεωρούσαν πολίτη τα πρώτα συνταγματικά κείμενα; Με την κήρυξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα ήταν «μονόδρομος», όπως θα λέγαμε σήμερα, να περιγραφεί η ταυτότητά του. Να οριστεί από την αρχή τότε, παρά το γεγονός ότι κάποιες προδιαγραφές πρόσφεραν οι διαφωτιστές (Κοραΐς, Καταρτζής, Ρήγας κ.ά.) κατά την προεπαναστατική περίοδο. Εξαιρετικά δυσχερές εγχείρημα πριν από τη συγκρότηση του έθνους-κράτους.

Οι απαντήσεις στο «υπαρξιακό» ερώτημα, που δόθηκαν από τα τοπικά πολιτεύματα με την έκρηξη της Επανάστασης και από τις τρεις Εθνοσυνελεύσεις, ενώ ο Αγώνας συνεχιζόταν, αντιπροσωπεύουν ασφαλώς, στον ένα ή άλλο βαθμό, την κυρίαρχη αντίληψη της εποχής.

Σύμφωνα μ' αυτή τα κριτήρια για να έχει κάποιος την ελληνική ιθαγένεια, όπως θα καθιερωθεί να λέγεται αργότερα, είναι δύο: α) να είναι κάτοικος της Ελλάδας, δηλαδή να είναι αυτόχθων και β) να πιστεύει στον Χριστό.

Αυτό πρωτοκαθορίστηκε από τη συνέλευση των Σαλώνων (Αμφισσα), όπου συγκροτήθηκε από προκρίτους και κληρικούς ο «Οργανισμός του Αρείου Πάγου». Πατέρας του ορισμού θεωρείται ο Θ. Νέγρης, ο οποίος ήταν και ο συντάκτης της Νομικής Διάταξης της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος – το αρτιότερο πολιτειακό κείμενο της περιόδου εκείνης. Τα δύο κριτήρια επαναλαμβάνονται στα Συντάγματα της Επιδάουρου, του Αστρους και της Τροιζήνας (1822-1827), με προσθήκες και επεξηγήσεις. Με την ίδια δάταξη εισάγεται και η έννοια της πολιτογράφησης «διά της οποίας η πατρίς υιοθετεί τρόπον τινά τον ξένον, γινόμενον ούτω συμπρατριώτην ή πολίτην ποιητόν». Προϋπόθεση ήταν, πάλι, η χριστιανική πίστη και η εντοπιότητα. Σύγχρονοι μελετητές κάνουν δύο βασικές επισημάνσεις για τη μείζονα προϋπόθεση της χριστιανοσύνης προς απόκτηση της ελληνικής «ταυτότητας»:

- Η «πίστις εις τον Χριστόν» δεν ταυτίζεται με την Ορθοδοξία. Συμπεριλαμβάνονται πιστοί κάθε χριστιανικού δόγματος.
- Το κριτήριο εντάσσεται στο πλαίσιο μιας φιλελεύθερης κι όχι θεοκρατικής αντίληψης, αφού σύμφωνα με την ίδιο κείμενο: «Ο Έλλην δεν ενοχοποιείται διά τα θρησκευτικά και πολιτικά του φρονήματα».

Όπως είναι εμφανές στο πλαίσιο αυτό είναι ανιστόρητες -αν μη τι άλλο- ταυτίσεις του τύπου Έλληνας = Χριστιανός Ορθόδοξος.

Η ιστορικός Χριστίνα Βόγλη, που έχει προσφέρει πρόσφατα μια από τις πιο σφαιρικές μελέτες για την ιθαγένεια σημειώνει σχετικά: «...Ο αποκλεισμός των μη χριστιανών συνδεόταν με την πιο επιτακτική πολιτική ανάγκη της εποχής, η οποία συζητήθηκε και τεκμηριώθηκε διεξοδικά τα επόμενα έτη: τη διάκριση των χριστιανών από τους μουσουλμάνους αυτόχθονες επίσης κατοίκους των επαναστατημένων περιοχών... Ο αποκλεισμός (των μη χριστιανών) θα μπορούσε να αποδοθεί στη γενικότερη αμηχανία των Ελλήνων νομοθετών να επικαλεστούν στο αρχικό στάδιο της Επανάστασης άλλα μέσα ή κριτήρια, πέρα από το ομόθρησκο για να εγγυηθούν τη διασφάλιση της ιστορικής συνέχειας του έθνους, αλλά και παράλληλα της ομοφωνίας και της ενότητάς του...».

Σύμφωνα με την ίδια ιστορικό η συζήτηση γύρω από το ζήτημα «φανερώνει ότι ο κυριότερος παράγοντας που επηρέαζε την επιλογή των κριτηρίων της ιθαγένειας και οδηγούσε σε συγκεκριμένες επιλογές και προτάσεις για την ένταξη ή τον αποκλεισμό κάποιων ομάδων ήταν οι επιτακτικές ανάγκες της εμπόλεμης κοινωνίας, παρά ενδεχόμενες θεωρίες ή προσδοκίες...» (όποιος ενδιαφέρεται αναλυτικά για το ζήτημα αυτό και ευρύτερα για την ιθαγένεια και την ελληνική ταυτότητα το πρώτο μισό του 19ου αιώνα μπορεί ν' ανατρέψει στη μελέτη της «Ελληνες το γένος...», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης)

Αλλοεθνείς και πολιτογράφηση

Α. Στο Προσωρινό Πολίτευμα του 1822 οι «αλλοεθνείς» αποκτούσαν ιθαγένεια: α) Αν διαμένανε πέντε χρόνια στην Ελλάδα «και εις το διάστημα τούτο να μην αποδειχθώσι ποτέ εγκληματίαι», β) τα μεγάλα ανδραγαθήματα και οι σημαντικές εκδουλεύσεις «εις τας χρείας της πατρίδος, ενούμεναι με την χρηστότητα των ηθών είναι δικαιώματα ικανά εις πολιτογράφησιν». Οι πολιτογραφούμενοι απολάμβαναν αμέσως τα δικαιώματα του Έλληνα, το «δε δικαίωμα του παραστάτου (βουλευτή) μετά δέκα έτη...». Β. Στο Πολιτικό Σύνταγμα του 1827 δικαίωμα πολιτογράφησης είχαν: α) όσοι ζούσαν τρία χρόνια στην Επικράτεια (χωρίς να εγκληματήσουν) και απέκτησαν ακίνητα κτήματα «το ολιγότερον 100 τάλληρα», β) όσοι ανδραγάθησαν και αποδειγμένα πρόσφεραν σημαντικές υπηρεσίες, γ) «όσοι συστήνωσιν σημαντικά καταστήματα, συντείνοντα εις την πρόοδον των τεχνών, του εμπορίου, των επιστημών και της βιομηχανίας» και δ) όσοι πολέμησαν δυο χρόνια στην Ελλάδα είναι «δι' αυτό τούτο» Έλληνες πολίτες.

Κοραής: Δίκαιος, αλλά προς το παρόν, ο αποκλεισμός

Για τους ξένους, στα δύο βασικά κριτήρια (εντοπιότητα και χριστιανικότητα) θα προστεθούν στην πορεία κι άλλα δύο προκειμένου να θεωρηθούν Έλληνες: α) η συμμετοχή στην Επανάσταση και β) η «ελληνική φωνή».

Το πρόβλημα, που ανέκυπτε, ήταν αν ένας εκχριστιανισμένος μουσουλμάνος εξισωνόταν με τους Έλληνες – υπήρξαν και τέτοιες περιπτώσεις. Αν η απάντηση ήταν καταφατική, έπρεπε ν' αποκτήσει και «ελληνικά δικαιώματα» (λ.χ. περιουσία, ν' αναδεικνύεται στη διοίκηση κ.ά.)

Το ζήτημα επιχειρήθηκε να παρακαμφθεί με νόμο. Έτσι προτάθηκε ο εκχριστιανισμένος Οθωμανός ν' αποκτά πλήρη δικαιώματα «μετά παρέλευσιν είκοσιν ενιαυτών (χρόνων)» και τότε «δύνатаι να έμβη εις κοινά υπουργήματα (πολιτικά αξιώματα)». Η πρόταση, όμως, αυτή του Νομοθετικού απορρίφθηκε από την κυβέρνηση. Σύμφωνα με το σκεπτικό της «ουδεμίαν πίστιν οι τοιούτοι άνθρωποι εμπνέουσιν...». Ο προβληματισμός γύρω από το θέμα δείχνει, ανάμεσα στ' άλλα, ότι η συζήτηση για την αναγνώριση της ιθαγένειας εκινείτο σε φιλελεύθερα ευρωπαϊκά πλαίσια και γινόταν με πολιτικά κριτήρια. Έτσι ο Κοραής, σχολιάζοντας τα σχετικά άρθρα του Συντάγματος της Επιδιόρθωσης κατέθετε την άποψή του: «Κατά το άρθρον τούτο όμως, διά να ήναι τις και να λέγεται Έλλην, και να χαίρεται όλα τα δίκαια της ελληνικής πολιτείας, δεν αρκεί να ήναι αυτόχθων κάτοικος της Ελλάδος, αλλά χρειάζεται να πιστεύη εις Χριστόν. Όθεν αποκλείονται από την ελληνικήν πολιτείαν και από την απόλαυσιν των πολιτικών δικαίων και οι Τούρκοι και οι Ιουδαίοι· και δικαίως κατά το παρόν· αλλ' όχι διότι δεν είναι Έλληνες, ουδέ διότι δεν πιστεύουσιν εις Χριστόν, αλλά δι' άλλας αιτίας... Εάν οι ξένοι διά μόνης της πολιτογραφήσεως γίνωνται Έλληνες, πόσον γνησιώτεροι Έλληνες δεν πρέπει να λογίζονται, όσοι Τούρκοι ή Ιουδαίοι εγεννήθησαν εις την Ελλάδα, και κατοικούν παις παρά πατρός προ πολλών ετών, και πολλών εκατονταετηρίδων την Ελλάδα;». Η απάντηση που έδινε ήταν καταφατική...

Οι πρώτες τέσσερις συνταγματικές προβλέψεις

1. [Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος](#) (1821)

Α) «Όσοι κάτοικοι της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν είναι Έλληνες».

Β) «Όσοι πατρόθεν ή μητρόθεν ή αμφοτέρων από Ελλήνας, εγεννήθησαν ή εμετοίκησαν εις ξένην γην, αν οίκοθεν επιστρέψωσιν εις την Ελλάδα, είναι Έλληνες. Και αν αφού επισήμως προσκληθώσιν από την Διοίκησιν της Ελλάδος, επιστρέψωσιν οίκαδε εντός του προσδιορισθησομένου καιρού, είναι Έλληνες. Αν όμως ούτ' οίκοθεν, ούτε προσκληθέντες, έλθωσιν εν καιρώ (εκτός μόνον αν προφανή εμπόδια έχωσιν) ζημιούνται αυτοί και οι απόγονοι αυτών το Εθνικόν Ιερόν δικαίωμα».

2. [Προσωρινόν Πολίτευμα](#) (1822)

«Όσοι αυτόχθονες κάτοικοι της Επικρατείας της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν εισίν Έλληνες και απολαμβάνουσιν άνευ τινός διαφοράς όλων των πολιτικών δικαιωμάτων».

3. [Νόμος της Επιδάφρου](#) (1823)

«...Ομοίως Έλληνες εισί, και των δικαιωμάτων απολαμβάνουν, όσοι έξωθεν ελθόντες και την ελληνικήν φωνήν πάτριον έχοντες, και εις Χριστόν πιστεύοντες. Ζητήσωσιν παρρησιαζόμενοι εις τοπικήν Ελληνικής Επαρχίας αρχήν, να εγκαταριθμηθώσι δι' αυτής εις τους πολίτας Έλληνας».

4. [Πολιτικόν Σύνταγμα](#) (1827)

«Έλληνες είναι: α) Όσοι αυτόχθονες της Ελληνικής Επικρατείας πιστεύουσιν εις Χριστόν, β) όσοι από τους υπό τον Οθωμανικόν ζυγόν πιστεύοντες εις Χριστόν ήλθον ή θα έλθωσιν εις την Ελληνικήν Επικράτειαν διά να συναγωνισθώσιν ή να κατοικήσωσιν εις αυτήν, γ) όσοι εις ξένας Επικρατείας είναι γεννημένοι από πατέρα Έλληνα, δ) όσοι εις ξένας Επικρατείας προ της δημοσιεύσεως του παρόντος Συντάγματος έλθωσιν εις την Ελληνικήν Επικράτειαν και ορκισθώσιν τον Ελληνικόν όρκον, ε) όσοι ξένοι έλθωσιν και πολιγραφηθώσιν».

08.12.2012

[Πηγή](#)